

ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Касич А. О., Бреус С. В., Хаустова Є. Б.

1. Вступ

Вищі навчальні заклади (ВНЗ) в сучасних умовах одночасно виступають в якості важливих елементів соціально-економічної системи та суб'єктів господарювання. У зв'язку з чим вони функціонують в умовах ризику та невизначеності, знаходяться під негативним впливом низки чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що формують небезпеку. Економічна безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах великою мірою визначається ефективністю управління інтелектуальним капіталом. Тому, враховуючи значення інтелектуальної складової в діяльності ВНЗ, питання захисту інтелектуальних активів набуває актуальності в забезпеченні їх економічної безпеки. При цьому важливу роль відіграють рейтинги вищих навчальних закладів, що можна вважати індикаторами якості вищої освіти. Погіршенні позицій ВНЗ у рейтингах університетів є наслідком нарощування загроз діяльності вищів та формування ризиків їх діяльності.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів з урахуванням необхідності ефективного управління їх інтелектуальним капіталом. Одним з найбільш проблемних місць є недостатній рівень методичного, кадрового забезпечення, міжнародних наукових зв'язків та матеріально-технічного забезпечення діяльності ВНЗ, переміщених з тимчасово окупованих територій. З останніми були пов'язані обсяги бюджетного фінансування та фінансування від неурядових міжнародних організацій, що визначило можливості відновлення освітньої та науково-дослідної діяльності.

3. Мета та задачі дослідження

Мета роботи полягає в уточненні сутності і змісту категорії «ризик» з позиції забезпечення економічної безпеки та визначення загроз інтелектуальному капіталу ВНЗ, що переміщені з тимчасово окупованих територій. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

1. Визначити зміни інтегрального показника та місця в рейтингу ТОП-200 Україна для ВНЗ до та після переміщення з тимчасово окупованих територій.
2. Дослідити генезис поняття «ризик» та розвинути підхід до визначення ризику в понятійно-категоріальному апараті економічної безпеки, зокрема ВНЗ.
3. Визначити напрями зниження ризиків функціонування ВНЗ як суб'єктів із значною інтелектуальною складовою діяльності у контексті забезпечення їх економічної безпеки.

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

Теоретико-методичні аспекти забезпечення економічної безпеки ВНЗ в умовах глобалізації та підвищення конкуренції на ринках освітніх послуг, з урахуванням вимог ринку праці та роботодавців отримали відображення в публікаціях [1–4]. Особливо важливе значення питання економічно-безпечного розвитку університетів має у контексті формування повноцінної національної інноваційної системи, що зазначено у працях [5, 6]. Незважаючи на велику кількість наукових напрацювань за проблематикою дослідження, існує потреба в проведенні досліджень характеристики такої категорії як «ризик».

Дослідження сутності поняття «ризик» свідчить про наявність спільних підходів авторів до його трактування. Слід зазначити, що більшістю дослідників в наукових працях економічний ризик не виокремлюється від ризику, одночасно в більшості наукових праць у визначеннях ризику певною мірою присутня його економічна складова. Проте в загальному вигляді визначення ризику як категорії наведено у словнику [7], згідно якого ризик являє собою можливість настання події, що свідчить про ймовірність його кількісного вимірювання, та ототожнюється з небезпекою. Подібний підхід спостерігається в праці [8], в яких здійснюється ототожнення «загрози» з «небезпекою», а терміни «ризик» і «загроза» вживаються як синоніми.

В працях [9–15] розглянуто підхід, згідно якого ту чи іншу подію можна віднести до категорії «ризик» з позиції можливості обрахунку збитків (недоотримання прибутку) у разі настання несприятливих подій.

У науково-дослідних концепціях Університету м. Жиліна (Словаччина) відмічається конкретність та можливість вимірювання ризику і розглядається потім ризик як міра загрози, що являє собою потенційну небезпеку. Такий підхід передбачає можливість управління ризиком, при цьому категорія «невпевненості» являє собою відсутність можливості існування альтернатив і їх оцінок [16].

На увагу заслуговують визначення та характеристики ризику як певної умовної деталізації небезпеки [12], до того ж ризик може бути одночасно і частиною загрози, і свідомою дією, що може принести негативні наслідки і перейти в розряд загроз [16]. Також досить важливим з точки зору забезпечення економічної безпеки ВНЗ можна вважати таке визначення: «ризик» – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин) [17, 18].

Загалом, враховуючи різнобічність підходів до трактування поняття «ризик», слід зазначити, що ризики виступають в якості деталізації загроз і можуть призвести у результаті негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища до нарощування обсягів втрат в соціально-економічній сфері держави. Таким чином, існує потреба розвитку різних підходів задля конкретизації поняття ризик відносно забезпечення економічної безпеки ВНЗ. При цьому ризик можна визначити як деталізацію загроз діяльності ВНЗ, які в умовах негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища можуть призвести до фінансово-економічних втрат.

5. Методи дослідження

Використано загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень:

- системно-логічний підхід для дослідження генезису поняття «ризик»;
- метод аналізу та синтезу при визначенні зміни інтегрального показника та місця в рейтингу ТОП-200 Україна вищих навчальних закладів, перемішених з тимчасового окупованих територій;
- теоретичне узагальнення при визначенні наукових підходів до розуміння сутності категорії «ризик» та її взаємозв'язку з такими поняттями як: «небезпека», «економічна небезпека» та «загроза»;
- структурно-логічний, термінологічний та семантичний аналіз для визначення ризиків функціонування ВНЗ в умовах зовнішньої агресії та можливостей захисту інтелектуального капіталу у сфері вищої освіти;
- формулювання пропозицій з конкретизації тлумачення терміну «ризик» в понятійно-категорійному апараті економічної безпеки в частині економічної безпеки ВНЗ;
- системно-структурний аналіз при дослідженні процесу рейтингових позицій вищих навчальних закладів;
- методи систематизації та узагальнення для визначення напрямів зниження ризиків функціонування ВНЗ, перемішених з тимчасово окупованих територій у контексті позитивного впливу цих змін на їх економічну безпеку з подальшим перенесенням тенденцій на українські вищі навчальні заклади.

6. Результати дослідження

Згідно рейтингу ТОП-200 ВНЗ України [19] інтегральний показник формується за такими критеріями:

- оцінка якості науково-педагогічного потенціалу;
- оцінка якості навчання;
- оцінка міжнародного визнання.

За даними рейтингу було ТОП-200 Україна за 2013–2017 роки проаналізовано зміну інтегрального показника та місця в цьому рейтингу вищих навчальних закладів, перемішених з тимчасово окупованих територій за 2013–2017 роки [19–22] (табл. 1).

Таблиця 1

Значення інтегрального показника вищих навчальних закладів (ВНЗ) в рейтингу ТОП 200 Україна/місце ВНЗ в рейтингу ТОП 200 Україна

Назва вищого навчального закладу	Інтегральний показник ВНЗ в рейтингу/місце ВНЗ в рейтингу ТОП 200 Україна			
	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
1	2	3	4	5
Донецький національний технічний університет (ДонНТУ)	31,4/18	39,0/16	34,8/20	32,1/25
Донецький національний університет імені Василя Стуса (ДонНУ імені Василя Стуса)	28,1/23	35,63/20	32,7/25	31,6/27
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (СНУ ім. В. Даля)	27,1/30	32,8/27	31,2/34	27,7/41

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського)	17,0/116	20,2/115	19,5/120	18,3/137
Донбаський державний технічний університет (ДонДТУ)	13,9/164	16,6/151	14,9/169	14,6/173
Донбаська національна академія будівництва і архітектури (ДонНАБА)	23,1/58	26,5/52	25,4/58	22,7/74
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (ЛНУ імені Тараса Шевченка)	29,8/21	33,0/25	31,1/31	27,3/64
Донецький національний медичний університет (ДонНМУ)	28,1/23	33,3/23	31,6/30	22,3/85
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (ТНУ імені В. І. Вернадського)	26,8/32	32,9/26	*	18,8/127
ДЗ «Луганський державний медичний університет» (ДЗ ЛДМУ)	22,6/61	25,2/61	24,5/67	16,7/154
Донецький державний університет управління (ДонДУУ)	22,2/65	25,1/64	24,5/66	20,3/112
Луганський національний аграрний університет (ЛНАУ)	19,5/90	20,0/118	18,6/123	16,0/162
Луганська державна академія культури і мистецтв (ЛДАКМ)	*	12,4/195	11,4/197	*

Примітка: * – ВНЗ відсутній у рейтингу у зазначений період.

До табл. 1 увійшли 13 з 18 ВНЗ, переміщених з тимчасово окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей [23]. Оскільки такі ВНЗ, як Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Горлівський інститут іноземних мов державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, були відсутні у рейтингах ТОП 200 Україна за 2013–2017 роки [19–22].

Порівняння рейтингів ВНЗ за даними табл. 1 свідчить, що незважаючи на об'єктивні складнощі в організації навчального процесу (недостатній рівень необхідного науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, значні кадрові втрати, а також скорочення контингенту студентів) перша група з 6-ти ВНЗ не залишила межі своєї півсоти в ТОП-200 ВНЗ (місце рейтингу 2013 року/місце рейтингу 2017 року):

- ДонНТУ – (18/25);
- ДонНУ імені Василя Стуса (23/27);
- СНУ ім. В. Даля (30/41);
- ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського (58/74);
- ДонДТУ (116/137);
- ДонНАБА (164/173).

На фоні загострення конкуренції між українськими ВНЗ за абітурієнтів та порівняно складних умов функціонування на нових місцях тимчасово переміщених вишів спостерігається зниження їх позицій у рейтингах 2013–2017 років. Проте першим 5-м з першої групи цих ВНЗ вдалося навіть покращити значення інтегрального показника рейтингу ТОП-200 (табл. 2).

Таблиця 2

Індекси інтегрального показника рейтингу вищих навчальних закладів (ВНЗ) у 2013–2017 роках [19–23]

Назва ВНЗ (місце у рейтингах 2013/2017 років)	Якість науково-педагогічного потенціалу		Якість навчання		Міжнародне визнання	
	2013 рік	2017 рік	2013 рік	2017 рік	2013 рік	2017 рік
ДонНТУ (18/25)	9,6	10,2	9,5	9,7	12,3	12,2
ДонНУ імені Василя Стуса (23/27)	15,1	9,7	5,6	9,7	7,4	12,1
СНУ ім. В. Даля (30/41)	6,8	8,3	7,7	7,3	12,7	12,0
ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського (58/74)	6,3	8,0	5,6	6,7	11,1	8,0
ДонДТУ (116/137)	6,6	7,5	4,0	5,0	6,4	5,7
ДонНАБА (164/173)	3,8	5,5	3,9	4,3	6,1	4,9

До другої групи переміщених ВНЗ слід віднести виші, у яких погіршилися рейтингові позиції та одночасно знизився інтегральний показник за період 2013–2017 роки, а саме (місце рейтингу 2013 року /місце рейтингу 2017 року):

- ЛНУ імені Тараса Шевченка (21/64);
- ДонНМУ (23/85);
- ТНУ імені В. І. Вернадського (32/127);
- ДЗ ЛДМУ (61/154);
- ДонДУУ (65/112);
- ЛНАУ (90/162).

Починаючи з 2015/2016 років було удосконалено методика визначення рейтингів ТОП-200 Україна шляхом додаткового введення критерію «Інноваційна діяльність університетів» в розрахунок індексу якості науково-педагогічного потенціалу. Даний критерій кількісно вимірює обсяги інвестицій від приватного та високотехнологічного бізнесу (в розвиток наукових парків, промислові кластери, окремих стартапів, проектів тощо). Крім того, для оцінювання міжнародного визнання освітнього закладу додатково враховується його участь у програмах «Горизонт 2020», TEMPUS, Erasmus+ та ін.

Зазначеними нововведеннями у рейтингу було посилено такий чинник впливу як «інтелектуальна складова» через оцінку інноваційної діяльності та розвитку науково-педагогічних працівників. Це визначило деякий перерозподіл рейтингових місць серед ВНЗ у 2015/2017 роках на користь технічних або класичних університетів із світовим рівнем визнання науково-академічних досягнень та традицій.

У свою чергу збільшення індикаторів оцінки інноваційної діяльності та розвитку науково-педагогічного персоналу дозволяє порівняти надійність захисту інноваційного та людського капіталів як складових інтелектуального капіталу ВНЗ. Дані табл. 2 свідчать, що вирішальним для рейтингу 3-х з першої групи тимчасово переміщених ВНЗ став індекс міжнародного визнання, а саме кількість та обсяг фінансування проектів та грантів в рамках європейських програм «Горизонт 2020», TEMPUS, Erasmus+ та ін.

Так, незважаючи на незначне зниження індексу якості навчання у СНУ ім. В. Даля та відчутне погіршення індексу якості науково-педагогічного потенціалу у ДонНУ, цим ВНЗ та ДонНТУ саме за рахунок їх активної участі в міжнарод-

них дослідницьких програмах вдалося покращити інтегрований показник рейтингу за 2013–2017 роки. Кількість проектів TEMPUS IV PROJECTS у зазначених закладах коливається протягом 2013–2017 років від 3 до 6, не враховуючи програми мобільності.

У той же час при позитивній динаміці індексів якості науково-педагогічного потенціалу та якості навчання з одночасно негативною динамікою індексу міжнародного визнання значно погіршується рейтинг у інших 3-х з першої групи тимчасово переміщених ВНЗ:

- ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського (кількість міжнародних проектів – 2);
- ДонДТУ (кількість міжнародних проектів – 1);
- ДонНАБА (кількість міжнародних проектів – 1).

Таким чином, результати порівняного аналізу динаміки рейтингових позицій ВНЗ свідчить, що одним з напрямів зниження ризиків в діяльності вишів є захист інтелектуальних ресурсів та забезпечення можливості їх використання в умовах нарощування загроз їх функціонуванню. Зокрема, доцільним вбачається для оцінки рівня економічної безпеки ВНЗ використовувати інтегральні показники їх рейтингів в якості проміжних показників, зокрема при формуванні Збалансованої системи показників (Balanced Scorecard – BSC) [24].

Враховуючи вищенаведене серед заходів зниження ризиків функціонування ВНЗ, що переміщені з тимчасово окупованих територій, можна виокремити (з подальшим використанням в діяльності інших ВНЗ) такі:

- реалізація програм міжнародної бізнес-інтеграції та академічної мобільності;
- розробка та впровадження програм розвитку науково-педагогічних працівників;
- створення підприємницьких та інноваційних структур в межах реалізації проектів розвитку регіонів різних типів, видів та масштабів.

7. SWOT-аналіз результатів дослідження

Strengths. Сильною стороною у проведеному дослідженні є:

- використання системно-логічного підходу до розвитку поняття «ризик»;
- проведення порівняльного аналізу інтегральних показників в рейтингу ТОП-200 Україна за 2013–2016 роки для вищих навчальних закладів, що переміщені з тимчасово окупованих територій.

Weaknesses. Слабкою стороною є відсутність певних даних для проведення системно-структурного аналізу показників діяльності ВНЗ, за якими формуються їх рейтингові позиції в ТОП-200 Україна.

Opportunities. Можливості використання результатів дослідження пов'язані з визначенням напрямів зниження ризиків функціонування ВНЗ через нарощування інтелектуального капіталу у контексті позитивного впливу на їх економічну безпеку.

Threats. Загрозами для результатів проведених досліджень є те, що внаслідок специфіки функціонування дослідженої групи ВНЗ, пропозиції із зниження ризиків функціонування та захисту інтелектуального капіталу у сфері вищої освіти не будуть мати універсального характеру.

8. Висновки

1. Проведене дослідження зміни інтегрального індексу та місця в рейтингу ТОП-200 Україна ВНЗ, переміщених з тимчасового окупованих територій за 2013–2017 роки свідчить про те, що перша група з 6-ти ВНЗ не залишила межі

своїєї півсотні в ТОП-200 ВНЗ. При цьому першим 5-м вдалося утримати та навіть покращити значення інтегрального показника.

2. Конкретизовано в понятійно-категоріальному апараті економічної безпеки ВНЗ поняття «ризик» як деталізацію загроз діяльності ВНЗ, що можуть призвести у результаті негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища до фінансово-економічних втрат.

3. Визначено напрями зниження ризиків функціонування ВНЗ, що переміщені з тимчасово окупованих територій, у контексті позитивного впливу надійності захисту інтелектуальних активів на їх економічну безпеку з подальшим перенесенням тенденцій на українські ВНЗ, як то:

- реалізація програм міжнародної бізнес-інтеграції та академічної мобільності;
- розробка та впровадження програм розвитку науково-педагогічних працівників;
- створення підприємницьких та інноваційних структур в межах реалізації проектів розвитку регіонів різних типів, видів та масштабів.

Подальші дослідження передбачають розробку методичного підходу до оцінювання економічної безпеки ВНЗ шляхом використання інтегральних показників їх рейтингів в якості проміжних, зокрема при формуванні збалансованої системи показників, адаптованої під потреби ВНЗ.

Література

1. Breus, S. V. Problemy ta perspektyvy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky vitchyznianskykh vyshchykh navchalnykh zakladiv [Text] / S. V. Breus // Aktualni problemy ekonomiky. – 2015. – No. 8 (170). – P. 144–149.

2. Denysenko, M. P. Ekonomichna bezpeka vyshchykh navchalnykh zakladiv: osnovni tendentsii na rynku pratsi [Text] / M. P. Denysenko, S. V. Breus // Investyt-sii: praktyka ta dosvid. – 2016. – No. 14. – P. 10–14.

3. Martyniuk, V. P. Ekonomichna bezpeka vyshchykh navchalnykh zakladiv v Ukraini: perez-dumovy otsiniuvannia [Text] / V. P. Martyniuk // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo. – 2013. – No. 25 (2). – P. 193–198. – Available at: \www/URL: <http://eme.ucoz.ua/pdf/252/24.pdf>

4. Stetsiv, I. S. Ekonomichna bezpeka VNZ: sutnist ta osoblyvosti planuvannia [Text] / I. S. Stetsiv // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Menedzhment ta pid-priemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. – 2010. – No. 691. – P. 218–222. – Available at: \www/URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10021/1/34.pdf/>

5. Kasych, A. O. Dosvid formuvannia natsionalnykh innovatsiinykh system v krainakh, shcho rozvyvaiutsia [Text] / A. O. Kasych // Aktualni problemy eko-nomiky. – 2013. – No. 5 (143). – P. 46–49.

6. Kasych, A. O. Conceptual provisions of development of Ukrainian national in-novation system [Text] / A. O. Kasych, M. Vochozka // Scientific Bulletin of Polissia. – 2017. – Vol. 2, No. 2 (10). – P. 16–23. doi:[10.25140/2410-9576-2017-2-2\(10\)-16-23](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-2-2(10)-16-23)

7. Neilson, W. A. Webster's New International Dictionary [Text] / ed. by W. A. Neilson. – Springfield: Merriam Company, 1956. – 3194 p.

8. Vasylytsiv, T. H. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia [Text]: Monograph / T. H. Vasylytsiv. – Lviv: Aral, 2008. – 384 p.

9. Mochernyi, S. V. Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk [Text] / S. V. Mochernyi, Ya. S. Larina, O. A. Ustenko, S. I. Yurii. – Lviv: Svit, 2006. – Vol. 2. – 568 p.

10. Konoplitskyi, V. A. Ekonomichni slovnyk. Tlumachno-terminolohichni [Text] / A. V. Konoplitskyi, H. I. Filina. – Kyiv: KNT, 2007. – 580 p.

11. Demianenko, M. Ya. Finansovi slovnyk-dovidnyk [Text] / M. Ya. Demianenko, Yu. Ya. Luzan, P. T. Sabluk, V. M. Skypyi et al.; ed. by M. Ya. Demianenko. – Kyiv: IAE UAAN, 2003. – 555 p.

12. Donets, L. I. Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiriuvannia [Text]: Handbook / L. I. Donets. – Kyiv: TsUL, 2006. – 312 p.

13. Morgan, J. P. Risk Metrics–Technical Document [Electronic resource] / J. P. Morgan. – New York, 1996. – Available at: \www/URL: <https://www.msci.com/documents/10199/5915b101-4206-4ba0-ae2-3449d5c7e95a>

14. Smeliantsev, A. P. Problema zahroz interesam bezpeky Ukrainy (sotsialno-filosofskyi analiz) [Text]: Abstract's PhD thesis / A. P. Smeliantsev. – Kharkiv, 2001. – 18 p.

15. Liashenko, O. M. Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Text]: Monograph / O. M. Liashenko. – Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2011. – 400 p.

16. Kozhenevski, L. Sekyuritologiya – nauka o bezopasnosti w zjednoczonej europie [Electronic resource] / L. Kozhenevski. – Available at: \www/URL: <http://ua-ed.narod.ru/Kozhenyovski L - Ednist bezpeky v Evrosoyuzi.htm/>

17. Mochernoho, S. V. Ekonomichni slovnyk-dovidnyk [Text] / ed. by S. V. Mochernoho. – Kyiv: Femina, 1995. – 368 p.

18. Rudnichenko, Ye. M. Zahroza, ryzyk, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozviazok iz systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Text] / Ye. M. Rudnichenko // Ekonomika Menedzhment Pidpriemnytstvo. – 2013. – No. 25 (1). – P. 188–195.

19. «Top 200 Ukraina» 2017: Innovatsiunist i suspilna zatrebuvanist – holovni kryterii diialnosti [Electronic resource] // Anews. – Available at: \www/URL: <http://www.anews.com/ua/p/74631312-top-200-ukrayina-2017-innovacijnist-i-suspilna-zatrebuvanist-holovni-kryteriyi-diyalnosti/>

20. Intehralnyi pokaznyk diialnosti VNZ Ukrainy za rezultatamy vyznachennia reitynhiv universytetiv Ukrainy III, IV rivniv akredytatsii «Top-200 Ukraina» u 2014 rotsi [Electronic resource] // HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Yevroosvita». – May 30, 2014. – Available at: \www/URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3281>

21. Intehralnyi pokaznyk diialnosti VNZ Ukrainy za rezultatamy vyznachennia reitynhiv universytetiv Ukrainy III, IV rivniv akredytatsii «Top-200 Ukraina» u 2015 rotsi [Electronic resource] // HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Yevroosvita». – Available at: \www/URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=42&id=4068>

22. Lynovytska, O. Universytetski reitynhy, yak nevidiemna skladova intehratsiinykh protsesiv v ekonomitsi i suspilstvi rotsi [Electronic resource] / O. Lynovytska // HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Yevroosvita». – May 27, 2016. – Available at: \www/URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4757>

23. Peremishcheni VNZ: try roky na novomu misti [Electronic resource] / Vyshcha osvita. – December 19, 2016. – Available at: \www/URL: <http://vnz.org.ua/statti/9793-peremischenni-vnz-try-roky-na-novomu-misti>

24. Breus, S. V. Vykorystannia zbalansovanoi systemy pokaznykiv u diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv [Text] / S. V. Breus, Ye. B. Khaustova // Aktualni problemy ekonomiky. – 2016. – No. 9 (183). – P. 109–116.